

Innehåll

Förord 5

DEL 1 DET REAKTIVA ARBETSMILJÖ- OCH SÄKERHETSARBETET

Irrationellt beslutsfattande 9

Vårt irrationella jag 11

Kognitiva snedvridningar 12

Nudging 16

Undvika det oönskade 21

Olyckor och olycksfallsfrekvens 21

Den reaktiva ögonblicksbilden 23

Styra uppifrån och ner 27

Top-down management 28

Ledningssystem 33

Safety clutter 35

Från reaktiv till proaktiv 37

DEL 2 DET PROAKTIVA ARBETSMILJÖ- OCH SÄKERHETSARBETET

Människan i centrum 41

Den mänskliga faktorn 41

Människa-Teknik-Organisation (MTO) 42

Att skapa önskade resultat 49

Prestation i stället för process 49

Ledarskapets betydelse för säkra prestationer 51

Beteendebaserad säkerhet 55

Säkerhetskultur 56

Uppåtriktad styrning 59

Bottom-up management 59

Inkludering, tillit och psykologisk trygghet 61

Det nödvändiga paradigmskiftet 67

Referenser 69

Författarpresentation 73

Förord

När den här boken skrivs har vi precis lämnat ett nattsvart 2023 med det högsta antalet dödsolyckor i byggbranschen på tio år. Enligt statistik från Arbetsmiljöverket omkom 57 personer i olyckor på svenska arbetsplatser under 2023, men då finns inte förvärvsarbetande, vissa elever eller utländsk arbetskraft som är utstationerad i Sverige med i statistiken.

Att utvecklingen går åt fel håll har konstaterats i omgångar under flera års tid och resulterat i utpräglade nollvisioner mot dödsolyckor från myndigheter, branschorganisationer, företag och fackförbund. Många företag, inte minst inom byggbranschen, manifesterar ofta och tydligt att arbetsmiljö och säkerhet är deras topprioritet. Så varför fortsätter utvecklingen gå åt fel håll?

Under mina MBA-studier på Stockholm Business School hade jag förmånen att bli undervisad av finansanalytikern och beteendekonomen Ulf Löwenhav, som tyvärr gick bort alldeles för tidigt. Ulf undervisade i strategiskt beslutsfattande och fick mig att inse att många av de kognitiva snedvridningar och tumregler som leder till irrationella beslut inom finansvärlden även kan appliceras på arbetsmiljö- och säkerhetsfrågor. Kan det vara så att våra befintliga sätt att arbeta med arbetsmiljö och säkerhet i byggbranschen saknar infallsvinklar från andra relevanta vetenskapliga områden, vilket gör det svårt för oss att lyckas vända den negativa trend branschen befinner sig i?

Inspirerad av frågeställningen har jag gjort ett försök att ta reda på detta, vilket den här boken handlar om. Boken kommer förhoppningsvis kunna bidra med nya perspektiv, tankar och idéer som får oss att testa nya vägar framåt. Först då kommer nya resultat att skapas, vilket är en förutsättning för att vi ska lyckas åstadkomma en säkrare byggbransch och nå våra nollvisioner.

Fredrik Rosengren

Stockholm i januari 2024

DEL 1

**DET REAKTIVA
ARBETSMILJÖ- OCH
SÄKERHETSARBETET**

Irrationellt beslutsfattande

En människa fattar tusentals beslut varje dag. Beslutsfattandet börjar redan när vi vaknar och behöver bestämma oss för om vi ska gå upp ur sängen, eller om vi ska sova vidare. Väljer vi att gå upp följer en rad olika beslut relativt omgående gällande klädval, frukostätande, tandborstning med mera. Vissa beslut är enkla, andra är mer komplicerade. Det finns dessutom situationer då vi saknar förutsättningar, motivation eller viljestyrka för att kunna fatta beslut som är i linje med personliga, eller organisatoriska, målsättningar. Många gånger väljer vi att göra det som funkar bäst i stunden, trots att vi vet att det kan leda till oönskade resultat framöver. Detta då vi värderar en omedelbar belöning högre än en möjlig framtida belöning. Vi väljer också att fatta beslut för att undvika bestraffningar eller andra obehagliga överraskningar.

På en byggarbetsplats fattas en rad olika beslut varje dag som leder till att vi arbetar säkert eller riskfyllt. Vissa av dessa beslut har en enskild individ full rådighet över, andra kan personen inte påverka. Finns till exempel inte tillräckligt med tid, de rätta verktygen eller nödvändig skyddsutrustning tillgänglig blir det svårt för den enskilda individen att utföra sitt jobb på säkert sätt. Det spelar ingen roll hur tydliga ordnings- och skyddsreglerna är eller hur många skyltar vi sätter upp på byggarbetsplatsen för att påminna om säkerheten.

Dock förekommer det situationer då vi fattar beslut om att bete oss riskfyllt trots tillräcklig rådighet över säkerheten och rätt förutsättningar i form av tid, verktyg, kompetens, skyddsutrustning, etc. Detta då vi människor har en förmåga att vänja oss vid situationer och miljöer som vi vanligtvis vistas i. Detta psykologiska fenomen kallas för *habituering* och innebär att vissa reaktioner och reflexer avtar gällande bland annat vår uppmärksamhet och riskmedvetenhet. Habituering gynnar oss när det handlar om att bli av med olika fobier och rädslor, till exempel flygrädsla och spindelfobi, men ligger oss i fatet när det handlar om arbetsplatssäkerhet och säkerhetskultur. Vi vänjer oss med andra ord vid riskfyllda situationer som vi blir exponerade för på en byggarbetsplats, vilket leder till att vår uppmärksamhet för riskerna avtar. Resultatet av denna

habituering bidrar till att vi betar oss riskfyllt med potentiella olyckor som följd. Förutom habituering finns det så kallade *kognitiva snedvridningar* samt ett beslutssystem (*System 1*) som försvårar arbetet ytterligare med att skapa säkra arbetsplatser och en stark säkerhetskultur.

Vi har med andra ord en ganska brant uppförsbacke när det handlar om att skapa säkra byggarbetsplatser, men det finns lösningar. Först måste vi dock inse att mycket av det vi gör idag bygger på irrationellt beslutsfattande och leder inte till att byggbranschen blir säkrare. För att kunna göra något åt detta behöver vi som organisationer skapa arbetsätt och främja ledarskap som gynnar mer rationellt beslutsfattande och som hjälper människorna i organisationen att välja det säkra före det riskfyllda, trots kognitiva snedvridningar och System 1. Att ge en individ det totala ansvaret för sin säkerhet är med andra ord inte den rätta vägen till en säker byggbransch, det är den snedvridna vägen.

